

## O PODSTATĚ KŘESŤANSTVÍ

Na vyznavače křesťanství muselo mít nejhlubší účinek, že božství, Slovo, věčný Logos k nim už nepřicházely v tajemném šeru mystéria *jako samotný duch*, nýbrž, že když o Logu mluvili, byli vždy odkazováni na dějinnou, lidskou osobnost Ježíše. Předtím byl vidět tento Logos ve skutečnosti jen na různých stupních lidských dokonalostí. Mohly být pozorovány jemné, intimní rozdíly v duchovním bytí osobnosti a bylo možné vidět, jakými způsoby a v jakých stupních se stal Logos živým v jednotlivých osobnostech, hledajících zasvěcení. Vyšší stupeň zralosti se musel vysvětlovat jako vyšší vývojový stupeň duchovního bytí. Předstupně k tomu se musely hledat v uplynulém duchovním životě. A přítomný život mohl být spatřován jako předstupeň budoucích duchovních stupňů vývoje. Udržování duchovní síly duše, věčnost této síly se směla zdůrazňovat jen ve smyslu židovské tajné nauky (Kniha Zohar): „Nic se ve světě neztrácí, nic nepropadá nicotě, ani slova a hlas člověka; všechno má své místo a své určení.“ Jedinečná osobnost byla pouze jednou metamorfózou duše, proměňující se od jedné osobnosti k druhé. Jediný život osobnosti přicházel v úvahu jen jako jeden vývojový článek řetězce, který ukazoval dopředu i dozadu. - Tento proměňující se Logos byl křesťanstvím převeden zjednotlivé osobnosti na *jedinou* osobnost Ježíše. Co bylo dříve rozděleno na celý svět, bylo nyní sjednoceno na jednu jedinou osobnost. Ježíš se stal jediným bohočlověkem. V Ježíši se tím jednou zpřítomnilo něco, co se člověku musí jevit jako největší ideál, s čím se má svými opakovanými životy v budoucnu stále více sjednocovat. Ježíš vzal na sebe zbožštění celého lidstva. V něm se hledalo, co se mohlo předtím hledat jen ve vlastní duši. Osobnosti člověka bylo odňato to, co se v ní vždy nacházelo jako něco božského, věčného. A všechno toto věčné mohlo být spatřováno v Ježíši. Není to tato věčnost v duši, co přemáhá smrt a v budoucnu se probudí svou silou k božství, nýbrž to, co bylo v Ježíši, jednotný Bůh se zjeví a probudí duše. Tím se osobnosti dostalo zcela nového významu. Bylo jí odebráno, co je věčné, nesmrtelné. Jako taková zůstala sama pro sebe. Jestliže neměla věčnost být popřena, musela být připsána nesmrtelnost této bytosti samotné. Z víry ve věčnou proměnu duše se stala osobní víra v nesmrtelnost. Osobnost se stala nekonečně důležitou, neboť byla tím jediným, co se na

člověku dalo pevně uchopit. - Nadále už nic není mezi osobností a nekonečným Bohem. Je třeba dostat se k němu do bezprostředního vztahu. Na vyšším ani nižším stupni nebyl už člověk sám schopen zbožštění; byl prostě člověkem a nacházel se v bezprostředním, ale zevním poměru k Bohu. Kdo znal starý názor mystérií, musel to pociťovat ve světovém nazírání jako úplně nový tón. V této situaci byly patrně mnohé osobnosti prvního křesťanského století. Věděly o způsobu mystérií; jestliže se však chtěly stát křesťany, musely se s tímto starým způsobem vypořádat. To je mohlo přivádět do nejtěžších duševních zápasů. Nejrůznějším způsobem chtěly hledat vyrovnání mezi těmito dvěma směry světového názoru. Tento zápas se zrcadlí ve spisech prvních křesťanských století, stejně ve spisech pohanů, přitahovaných vznešeností křesťanství, jakož i ve spisech křesťanů, jimž je zatěžko opustit způsob mystérií. Křesťanství vyrůstá z podstaty mystérií pozvolna. Křesťanská přesvědčení se přednášejí ve formě mysterijních pravd; moudrost mystérií je odívána do slov křesťanství. *Kléméns Alexandrijský*, pohansky vzdělaný křesťanský spisovatel (zemřel r. 217 po Kr.), je toho příkladem: „Bůh nám neodepřel oddechnout si od dobra o slavnosti sabbat; těm, kteří to mohou pochopit, dal podílet se na božských tajemstvích a svátém světle; nezjevil davu, co se pro něj nehodí, ale jen některým, pro něž to uznal za patřičné, kteří to mohou pojmut a podle toho se vzdělávat, tak jako to nevysvětlitelné svěřil Bůh Logu, a nikoliv spisu. - Bůh dal církvi některé jako apoštoly, jiné jako proroky, jiné jako evangelisty, jiné jako pastýře a učitele k dokonalosti světců, k dílu služebnímu, k zbudování těla Kristova.“ Nejrůznějším způsobem se pokoušejí tyto osobnosti najít cestu od antických názorů ke křesťanským. A kdo se domnívá, že je na správné cestě, označuje ostatní za bludaře. Vedle toho se stále více upevňuje církev jako zevní instituce. Čím větší získala moc, tím víc nastupovala místo osobního bádání cesta, kterou církev uznala rozhodnutím koncilů a zevními ustanoveními za správnou. Rozhodovala o tom, kdo se příliš vzdálil od božské

pravdy, kterou sama opatrovala. Pojem „bludaře“ nabýval stále pevnější podoby. V prvních stoletích křesťanství bylo hledání božské cesty mnohem více osobní věcí než ve stoletích pozdějších. Dlouhou cestu bylo třeba nejprve ujít, než se vůbec stalo možným přesvědčení Augustinovo: „Nevěřil bych pravdě evangelií, kdyby mě k tomu nenutila autorita katolické církve.“

Boj mezi způsobem mysterijním a křesťanským nabytí zvláštního ražení vlivem různých „gnostických“ sekt a spisovatelů. Za gnostiky lze považovat všechny pisatele prvních křesťanských století, kteří hledali hlubší duchovní smysl křesťanských nauk. Těmto gnostikům porozumíme, když na ně pohlédneme jako na ty, kteří jsou prosyceni starou mysterijní moudrostí a usilují pochopit křesťanství z hlediska mystérií. Kristus je pro ně Logos. Jako takový je především duchového uzpůsobení. Ve své prapodstatě nemůže přijít k člověku zvenčí. Musí být probuzen v duši. Historický Ježíš však musí mít k tomuto duchovému Logu vztah. To byla základní gnostická otázka. Ale ať už ji řešil ten či onen jakkoliv, hlavní věcí zůstává, že k skutečnému porozumění myšlenky Krista mělo vést nejen pouhé historické podání, ale moudrost mystérií nebo z téhož pramene čerpající novoplatónská filosofie, jež kvetla v prvních křesťanských stoletích. Důvěřovalo se v lidskou moudrost a věřilo se, že tato moudrost může zrodit Krista, na němž se dá historický Kristus měřit, ba dokonce jímž se teprve může historický Kristus pochopit a vidět v pravém světle.

Z tohoto hlediska je zvlášť zajímavá nauka, vystupující v knihách *Dionysia Areopagity*. O těchto spisech je zmínka teprve v šestém století. Nezáleží však u nich na tom, kdy a kde byly napsány, ale na tom, že popisují křesťanství způsobem představ novoplatónské filosofie a duchovního nazírání vyššího světa. V každém případě je to forma popisu, náležející prvním křesťanským stoletím. Ve starých dobách se tato forma šířila jako ústní tradice, to nejdůležitější se totiž ve starších dobách písmu *nesvěřovalo*. Křesťanství, jak je pojata v těchto knihách, bychom mohli nazvat křesťanstvím v zrcadle novoplatónského světónázoru. Smyslové vnímání zamlžuje člověku pohled k duchu. Je třeba vystoupit nad

<sup>1</sup> Výborný popis vývoje gnose nabízí shora jmenovaná kniha G. R. Meada: „Fragmenty zaniklé víry“ smyslovost. Jenže všechny lidské pojmy se čerpají především ze smyslového poznání. Co

smyslový člověk pozoruje, nazývá jsoucím; co nepozoruje, označuje za nejsoucí. Proto chce-li si člověk otevřít skutečnou perspektivu k božství, pak musí vystoupit také nad to, co je jsoucí a nejsoucí, neboť i to pochází v jeho pojetí ze sféry smyslové. Bůh není v tomto smyslu ani jsoucí, ani nejsoucí. Není ho tedy možno dosáhnout poznatky obyčejného poznání, zabývajícího se jsoucností. Člověk musí být povznesen nad své smyslové pozorování, nad svou rozumovou logiku a najít přechod k duchovnímu nazírání; pak může tušením nahlédnout do perspektivy božství. - Toto nadjsoucí božství dalo však vzniknout moudrostiplnému základu světa, Logu. Jeho může dosáhnout i nižší síla člověka. Logos je ve stavbě světa přítomen jako duchový boží Syn; je prostředníkem mezi Bohem a člověkem. Může být v člověku přítomen v různých stupních. Světská instituce jej může uskutečnit, když Logem naplněné lidi sjednotí pod jednou hierarchií. Taková „církev“ je smyslově skutečným Logem; a síla, jež v ní žije, žila osobně ve ztělesněném Kristu, v Ježíši. Prostřednictvím Ježíše je tedy církev sjednocena s Bohem, v němž má svůj vrchol a svůj smysl.

Veškeré gnosi bylo jasné, že se musí dorozumět s ideou osobnosti Ježíše. Kristus a Ježíš museli být uvedeni do vztahu. Božskost byla lidské osobnosti odňata; nějakým způsobem musela být opět nalezena. Muselo být možné nalézt ji opět v Ježíši. Mysta měl co činit s určitým stupněm božskosti v sobě a se svou pozemsko-smyslovou osobností. Křesťan měl co činit s touto osobností a s dokonalým bohem, povzneseným nad všechno, co je lidsky dosažitelné. Pokud se toto nazírání přísně dodrží, pak je mystická základní nálada duše jediné možná, když se této duši, najde-li v sobě vyšší duchovost, otevře duchovní oko tak, že do něj padne světlo, vycházející z Krista v Ježíši. Sjednocení duše s jejími nejvyššími silami je zároveň sjednocením s dějinným Kristem. Neboť mystika je bezprostředním cítěním a pociťováním božství ve vlastní duši. Nemůže však v pravém smyslu slova přebývat v duši Bůh, který všechno lidské přesahuje. Gnose a také všechna pozdější křesťanská mystika představují úsilí mít v duši bezprostředně na tomto Bohu přece jen nějakým způsobem účast. Vždy zde musel vznikat zápas. Ve

skutečnosti mohl člověk najít jen své božství, což je však božství lidské, božství na určitém vývojovém stupni. Ale křesťanský Bůh je určitý, v sobě dokonalý. Člověk mohl najít v sobě sílu, aby svým úsilím k němu vystoupal; ale to, co na určitém stupni v duši prožíval, nemohl označit za totožné s Bohem. Mezi tím, co se dalo poznat v duši, a tím, co označovalo křesťanství za božské, vznikla propast. Je to propast mezi věděním a vírou, mezi poznáním a náboženským cítěním. Pro mystu ve starém smyslu tato propast nemůže existovat, neboť on sice ví, že může chápat božství jen po stupních, ale také ví, proč může jen toto. Je mu jasné, že v tomto postupném božství má přesto pravdivé, živé božství; a je mu zatěžko mluvit o božství dokonalém, uzavřeném. Takový mysta vůbec nechce poznávat dokonalého Boha, nýbrž chce zakusit božského života. Chce být sám zbožštěný, nechce získat k božství zevní poměr. Je v podstatě křesťanství, že jeho mystika není v tomto smyslu bez předpokladu. Křesťanský mystik chce spatřovat božství sám v sobě, ale musí pohlížet k dějinnému Kristu jako fyzické oko k slunci. Jako si oko říká: „pomocí tohoto slunce spatřím, co mohu vidět svými silami“, tak říká křesťanský mysta: „vystupňuji své nitro k božskému zření: světlo, jež mi takovéto zření umožňuje, je dáno ve zjeveném Kristu“. On je to, čím mohu v sobě stoupat k nejvyššímu. Křesťanští mystikové středověku se právě v tomto liší od mystů starých mystérií.\*

---

\* Srov. moji knihu „Mystika na úsvitě novověkého duchovního života“ („Die Mystik im Aufgange des neuzeitlichen Geisteslebens“ Berlín 1901)